UDK 27-9”1945/50”(497.5Lika)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. 1. 2012.
Prihvaćeno za objavljivanje: 26. 4. 2012.

POLOŽAJ KATOLIČKE CRKVE U LICI U PRVIM GODINAMA KOMUNISTIČKE DIKTATURE S POSEBNIM OSVRTOM NA ODNOS BISKUPA VIKTORA BURIĆA PREMA KOMUNISTIČKOM REŽIMU

Miroslav AKMADŽA, Zagreb

Katolička crkva i katolički puk u Lici doživjeli su tijekom Drugoga svjetskog rata teške strahote i stradanja. Brojni su svećenici i vjernici izginuli, a mnogi se razišli diljem svijeta. Mnoge crkve i domovi razrušeni su i oštećeni u ratnim strahotama. Kraj rata nije značio slobodu i svršetak stradavanja. Komunistički režim okomio se na Katoličku crkvu i one vjernike koji su ostali privrženi tradiciji i vjeri. U takvim okolnostima posebno je bila bitna uloga biskupa senjskoga i modruškoga Viktora Burića, koji ni u ratu ni nakon rata nije podlegao pritiscima nijednog režima, nastojeći diplomatskom mudrošću održavati koliko-toliko korektan odnos prema državnim vlastima, ne odstupajući od temeljnih interesa Katoličke crkve i njezinih vjernika.

KLJUČNE RIJEČI: *Katolička crkva, komunistički režim, Lika, biskup Viktor Burić.*

Crkveno-državni odnosi u Hrvatskoj u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata

Komunistički režim, koji je došao na vlast u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata, bio je, primjereno svojoj ateističkoj ideologiji, nesklon vjerskim zajednicama, a posebice Katoličkoj crkvi, koju je optuživao za suradnju s ustaškim režimom. S druge strane, Katoličkoj crkvi nije bilo prihvatljivo da je na vlasti takva politička struktura koja je otvoreno promicala i provodila protuvjersku politiku.

Komunistički je režim krenuo u otvoren obračun s Katoličkom crkvom, želeći je što više udaljiti od utjecaja Svete Stolice i staviti je pod svoj nadzor, te se tako osloboditi jedinog jakog i dobro organiziranog oponenta u zemlji.

Uslijedila su uhićenja i ubijanja biskupa i svećenika, onemogućavanje i zabrana vjeronauka u državnim školama, oduzimanje crkvene imovine, zabrane vjerskog tiska i drugi oblici gušenja vjerskih sloboda. Takvom ponašanju komunističkog režima oduprli su se katolički biskupi, na čelu s nadbiskupom Alojzijem Stepincem, te su na sve to ukazali otvorenim

i kritičkim pastirskim pismom u rujnu 1945. godine. Komunistički je režim na pismo odgovorio još oštrijim mjerama, što je 1946. kulminiralo osudom nadbiskupa Stepinca na 16 godina zatvora.

No zatvaranjem nadbiskupa Stepinca vlast ipak nije uspjela staviti Katoličku crkvu pod svoj nadzor, a izazvala je još veću nesnošljivost prema jugoslavenskom režimu i većine hrvatskog naroda i demokratskog dijela svijeta. Osim suđenja nadbiskupu Stepincu, prvih godina nakon Drugoga svjetskog rata održano je niz sudskih postupaka biskupima, svećenicima, časnim sestrama i drugim službenicima Katoličke crkve. Budući da je pravosuđe bilo u službi politike, suđenja su bila brza i učinkovita, a o objektivnosti se ne može ni govoriti. Namještenim sudskim postupcima pripadnicima Katoličke crkve i drugim protivnicima režima te uvođenjem jednopartijskog sustava Jugoslavija je u demokratskom svijetu stvorila o sebi sliku totalitarne države.

Sveta Stolica je 18. listopada 1945. službeno prosvjedovala kod jugoslavenske vlade zbog vjerskih progona, ističući da na Balkanu u povijesti nije bilo toliko mržnje protiv Katoličke crkve.[1]

Na zaoštravanje crkveno-državnih odnosa bitno je utjecalo i donošenje nekih zakona koji su utjecali na život i djelatnost Katoličke crkve. Pojedini su zakoni doneseni prije donošenja saveznog i republičkih ustava, te su potvrđeni donošenjem Ustava, dok su neki bili posljedica pojedinih ustavnih odredaba. Jedan od prvih zakona koji je utjecao na crkveno-državne odnose bio je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. kolovoza 1945., kojim je Katoličkoj crkvi oduzeto više od 82 posto obradivog zemljišta.[2]

Za presude protiv svećenika najčešće se koristio Zakon o krivičnim djelima protiv države, donesen u kolovozu 1945., a prije njegova donošenja primjenjivala se ZAVNOH-ova Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, donesena u travnju 1945. godine. Osim navedenih zakona na crkveno-državne odnose utjecali su Zakon o konfiskaciji imovine iz 1945. godine, Osnovni zakon o eksproprijaciji iz 1947. godine, razni porezni zakoni i niz drugih zakona koji su se dijelom ticali i Katoličke crkve. Na crkveno-državne odnose utjecalo je donošenje Ustava 1946. godine. Najvažnija odredba novog Ustava bila je ona o odvajanju Crkve od države i odvajanju škole od Crkve.

Napeto ozračje u crkveno-državnim odnosima osjećalo se na svim razinama crkvene i državne vlasti. Takvo stanje očitovalo se i na položaj Katoličke crkve na području Like, tj. Senjske i Modruške biskupije. Borbu za očuvanje vjerskih, ali i nacionalnih prava na tom području predvodio je biskup senjski i modruški Viktor Burić.[3] Iako je nastojao crkveno-

---

[1] M. LANDERCY (= Vladimir HORVAT), *Kardinal Alojzije Stepinac,* Đakovečki Selci, 1989., str. 132.

[2] Više o navedenom u: Miroslav AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi 1945.–1966. i crkveno-državni odnosi – primjer Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2003., str. 81–126.

[3] Viktor Burić rođen je u Rijeci 6. rujna 1897. Djetinjstvo je proveo u Kraljevici, gdje su mu roditelji i inače živjeli. Tu je završio pučku školu i započeo višu građevinsku, koju je iz raznih razloga nastavljao u Senju, Sušaku i Zagrebu. Na kraju se vratio u Senj, odakle je, prije nego je maturirao, stupio u biskupijski licej. Godine 1917. poslan je u Innsbruck na studij teologije i filozofije. Nakon svršetka Prvoga svjetskog rata vraća se u Senj, a kada je 1919. zatvoreno Sjemenište u Senju, dovršava teologiju u Zagrebu, gdje je 1920. zaređen za svećenika. Ponovno je poslan u Innsbruck, gdje je godinu dana pohađao Filozofski institut. Doktorirao je na zagrebačkome Bogoslovnom fakultetu 1933. Prije nego je postao biskupom, obavljao je razne svećeničke službe. Zadnje tri godine prije biskupskoga imenovanja bio je tajnik biskupa Ivana Starčevića. Nakon Starčevićeve smrti imenovan je biskupom senjskim i modruškim 1935. i na toj dužnosti ostao četrdeset godina.

-državne probleme rješavati pomirljivim kontaktima s predstavnicima državne vlasti, prilike su ipak bile takve da je često morao i oštro reagirati. U nastavku ovoga rada nastojao sam, u skladu s trenutačno dostupnim izvorima, oslikati položaj Katoličke crkve u Lici u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata i ulogu biskupa Burića u rješavanju crkveno-državnih sporova u tome vremenu.

Nedostatak svećenika u Lici

Zbog stradavanja svećenika u ratu, bijega od komunista u inozemstvo i zatvaranja od komunističkoga režima nakon rata, Katoličkoj je crkvi nedostajalo svećeničkog kadra. Takvo stanje bilo je i u Lici, gdje je za vrijeme rata poginuo 21 svećenik, a toliko ih je i napustilo zemlju.[4] Većina ličkih župa bila je nepopunjena. Na području Gospićkog dekanata u svibnju 1945. nepopunjeno je bilo 8 župa: Bilaj, Brušane, Bužim, Široka Kula, Lički Novi, Oštarije Ličke, Ribnik i Smiljan. U Perušićkom dekanatu nepopunjeno je bilo 7 župa: Aleksinica, Bunić, Kaluđerovac, Klanac, Kosinj Donji, Kosinj Gornji i Pazarište. Znači, popunjena je bila samo župa Perušić. U Udbinskom dekanatu popunjena je bila samo župa Lovinac, a nepopunjeno svih 8 ostalih župa: Boričevac, Gračac, Palanka, Podlapac, Rudopolje, Ričice, Sv. Rok i Udbina.[5] U Otočkom dekanatu nepopunjene su bile župe Sinac, Švica, Kompolje, Brlog, Dabar, Ramljane, Čanak, Krasno i Kutarevo.[6]

Upravitelj župe Gospić Josip Fajdetić, u pismu Biskupskom ordinarijatu u Senju od 21. svibnja 1945., žali se na nedostatak svećenika i vjeroučitelja u župama. No naglašava da u neke župe još nije oportuno ni slati svećenike, kao npr. u Kosinj Gornji i Donji, kao ni u župe Udbinskoga dekanata, izuzev Lovinca.[7] Naime u Kosinju je u noći između 15. i 16. travnja 1945. pored župnog stana ubijen župnik Bruno Vernazza.[8] Dekan i upravitelj župe Otočac Grga Starčević, u pismu Biskupskom ordinarijatu u Senju od 9. lipnja 1945., upozorava kako u župe Krasno i Kutarevo ne odlazi nitko od svećenika, jer da je tamo pogibeljno. Ističe da su prilike teške, a narod vapi za svećenicima.[9]

Zalaganje biskupa Burića za puštanje na slobodu zatvorenih svećenika

Jedan od najvažnijih problema koji su utjecali na crkveno-državne odnose bila su suđenja biskupima i svećenicima. Za presude protiv svećenika najčešće se koristio Zakon o krivičnim djelima protiv države, donesen u kolovozu 1945., a prije njegova donošenja primjenjivala se ZAVNOH-ova Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, donesena u travnju 1945. godine.

Umro je 28. kolovoza 1983. Mile BOGOVIĆ, »Dr. Viktor Burić – U povodu 100. obljetnice rođenja senjskog biskupa i prvoga riječko-senjskog nadbiskupa«, *Senjski zbornik*, sv. 24, 1997., str. 283–288.

[4] M. BOGOVIĆ, *nav. dj*., str. 285.

[5] Biskupski arhiv u Senju (dalje BAS), br. 99/1945.

[6] BAS, br. 117/1945.

[7] BAS, br. 99/1945.

[8] Pismo župnika u Perušiću Josipa Mandića Biskupskom ordinarijatu od srpnja 1945. BAS, br. 193/1945.

[9] BAS, br. 117/1945.

Ni katoličke svećenike Senjske i Modruške biskupije nije mimoišla sudbina mnogih svećenika diljem Hrvatske i Jugoslavije, koji su utamničeni u komunističkim zatvorima. Biskup Burić saznao je u proljeće 1946. da se u vojnom zatvoru u Zagrebu nalaze Nikola Mašić, kateheta iz Gospića, i Mihovil Hlača, gvardijan kapucinskoga samostana u Karlobagu. Mašić se tamo nalazio od kraja siječnja, a Hlača od početka ožujka 1946. godine. Biskup Burić uputio je 8. travnja 1946. pismo predsjedniku Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske i ministru u hrvatskoj komunističkoj vladi mons. Svetozaru Ritigu. Burić u pismu navodi da se raspitivao za navedenu dvojicu zatvorenika, ali da nije mogao ništa doznati o tome je li postupak protiv njih završen i u kojem se zatvoru nalaze. Čuo je da je Hlača uhićen na temelju tužbe jednoga župljanina iz Cesarice kod Karlobaga te misli da rezultat istrage, odnosno premetačine u karlobaškom samostanu ne može držati ozbiljnim razlogom za postupak protiv Hlače. Izrazio je uvjerenje kako je riječ o osobnoj osveti te je zamolio Ritiga da se zainteresira za oba zatvorenika te im svojim zauzimanjem omogući da se vrate na svoja službenička mjesta, jer se njihov nedostatak osjeća u pastvi.[10]

Biskup Burić također se, pismom od 13. prosinca 1947. Predsjedništvu vlade NR Hrvatske, založio za uvjetni dopust svojim svećenicima zatočenim u logoru Stara Gradiška. U tom logoru nalazili su se Josip Vukelić, Hinko Weber i Stjepan Gabrić. U istom logoru nalazio se i bogoslov Franjo Pizet, osuđen na tri godine prisilnoga rada s gubitkom slobode. Budući da su svi navedeni bili slaboga zdravstvenoga stanja te im je prijetila opasnost da će im logorski život biti pretežak i pogibeljan za život, biskup je zamolio njihovo puštanje na uvjetni dopust, jer je uvjeren da će se, budu li pušteni, svi pokazati vrijednima tog dobročinstva i biti korisni članovi društva. [11]

Inače, Josip Vukelić osuđen je po Okružnom sudu Petrinja 12. ožujka 1946. na 20 godina lišenja slobode s prisilnim radom i 10 godina gubitka političkih i građanskih prava. Osuđen je zbog optužbe da je za vrijeme rata bio aktivni rukovoditelj ustaške organizacije i neko vrijeme ustaški povjerenik u Generalskom Stolu te da je kao bojnik u domobranstvu sudjelovao u borbama protiv partizana. Godine 1950. amnestiran je ukazom Predsjedništva Narodne Skupštine FNRJ. Hinko Weber, presudom Vojnog suda XI. korpusne vojne oblasti – Vijeća na Sušaku, osuđen je 30. srpnja 1945. na smrt strijeljanjem. Poslije je pomilovan i kazna mu je smanjena na 10 godina prisilnog rada s lišenjem slobode. Osuđen je zbog optužbe da je širio ustašku promidžbu, prikupljao podatke o kretanju i brojnom stanju partizanskih postrojbi i dostavljao ih velikom županu Jurici Markoviću te da je organizirao ustaško redarstvo u Delnicama, gdje je živio 1942.–1943. i radio kao župnik i ustaški tabornik. Optužen je i da je kao tumač kod Nijemaca sudjelovao u otkrivanju nekih partizanskih skladišta s oružjem i hranom.[12]

---

[10] Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje HDA), Fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (dalje KOVZ), kut. 1, 115/1946., cijeli tekst napisan je rukopisom. Cjelovit tekst pisma objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*, sv. I., 1945. –1952., Zagreb, 2008., str. 99–100.

[11] HDA, KOVZ, kut. 130, 1183/47., pismo je poslano putem Komisije za vjerske poslove NRH, uz popratni dopis u kojem se moli da Komisija proslijedi dopis Naslovu uz svoju preporuku za pozitivno i žurno rješenje. Cjelovit tekst pisma objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 293.

[12] M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.–1966.,* Rijeka, 2004., str. 351.

Stjepan Gabrić, po Okružnom sudu za Liku u Gospiću, osuđen je 17. siječnja 1946. na 15 godina lišenja slobode s prisilnim radom i 5 godina gubitka političkih i građanskih prava. Osuđen je zbog optužbe da je za vrijeme rata, kao aktivni pripadnik ustaškog pokreta, bio organizator masovnog prevođenja pravoslavaca na rimokatoličku vjeru te da je opljačkao nekoliko pravoslavnih crkava, a vrjednije predmete zadržao za sebe ili preprodavao.[13] Kazna mu je poslije, jer je pod pritiskom Udbe teretio nadbiskupa Alojzija Stepinca, smanjena te je trebao 3. srpnja 1950. izići iz zatvora.[14] Po tvrdnjama komunističkih vlasti Gabrić je za vrijeme izdržavanja kazne 10. lipnja 1950. počinio samoubojstvo u KPD Lepoglava.[15] No teško je povjerovati da bi se bilo tko ubio nekoliko tjedana prije izlaska iz zatvora. No ni ta se mogućnost ne može isključiti, jer ga je mogla opteretiti krivnja, ako je vjerodostojan podatak, da ga je Udba tih dana u Lepoglavi suočila s nadbiskupom Stepincem te je Gabrić rekao Stepincu da je na lažni iskaz bio prisiljen. [16]

Među osuđenim crkvenim osobama s područja Like na popisu Komisije za vjerske poslove nalazi se i svećenik Mate Moguš. On je osuđen po Okružnom sudu za Liku u Gospiću 14. listopada 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, pljenidbu cjelokupne imovine i trajan gubitak političkih i građanskih prava. Osuđen je zbog optužbe da je bio ustaški povjerenik za kotar Udbinu te po dolasku ustaša na vlast organizirao ustaško redarstvo za razoružavanje bivše jugoslavenske vojske, davao zapovijedi za uhićenja srpskog naroda i pljačkao njihovu imovinu. Optužen je i da je pravoslavce nasilno prevodio na rimokatoličku vjeru te održavao javne masovne sastanke, pozivajući hrvatski narod da pristupi ustaškom pokretu i povede borbu za istrebljenje Srba u Hrvatskoj.[17]

Na istom popisu nalaze se i časne sestre Lucija Radošević i Danica Humbertina Džimbek. Lucija Radošević osuđena je po Okružnom sudu za Liku u Gospiću 7. veljače 1946. na smrt strijeljanjem. Vrhovni vojni sud Zagreb 9. veljače 1946. preinačio je kaznu smrti strijeljanjem na 15 godina strogog zatvora. Osuđena je zbog optužbe za izdavanje vojne tajne i pomaganja kod pokolja nevinog naroda.[18] Danica Humbertina Džimbek osuđena je po Okružnom sudu za Liku u Gospiću 7. veljače 1946. na kaznu strogog zatvora od 20 godina i na 10 godina gubitka političkih i pojedinih građanskih prava. Osuđena je zbog optužbe da je obavještavala ustaše o kretanju partizanskih postrojbi u Otočcu i davala im druge podatke. Puštena je na slobodu po pomilovanju 10. siječnja 1951.[19]

Časnu sestru Družbe sestara milosrdnica Žarku Ivasić komunistički je sud osudio na smrt vješanjem te nakon žalbe kaznu preinačio u smrt strijeljanjem. Strijeljana je 16. svibnja 1946. u Gospiću.[20]

---

[13] *Isto*, str. 325.
[14] Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća – Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata*, Zagreb, 2007., str. 197–198.
[15] M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj,* str. 325.
[16] A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća,* str. 197–198.
[17] M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj,* str. 339; Usporedi: A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća,* str. 460–461.
[18] *Isto*, str. 343.
[19] *Isto*, str. 324.
[20] Više o navedenom u: Sestra Veronika PAPIĆ, *Sestra Žarka Ivasić, mučenica svoga zvanja*, Zagreb, 2010.; A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća,* str. 946–947.

U komunističkom zatvoru u Gospiću umro je od posljedica mučenja 1. svibnja 1945. župnik iz Ličkog Osika dr. Fran Binički.[21]

Popis osuđenih crkvenih osoba s ličkog područja, po mojim spoznajama, bio je i širi, ali sam ovdje naveo samo one za koje imam pouzdane dokaze.

Oduzimanje crkvenih matičnih knjiga[22]

Mnoge matične knjige, koje su vodile katoličke župe, tijekom Drugoga svjetskog rata stradale su u požarima ili su uništene i oštećene na razne druge načine, a mnoge su i nestale. Zbog toga je 3. svibnja 1946. Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske uputila Biskupskom ordinarijatu u Senju, a vjerojatno i drugim biskupijama, dopis u kojem moli da se izvidi i Komisiji priopći na kojim su župama u području biskupije stradale matične knjige, bilo da su izgorjele bilo da su na drugi način nestale. Također je obećano da će se sve nestale matične knjige nastojati restaurirati prijepisom parica, koje su se nalazile u matičnom arhivu, koji se vodio kod Komisije za vjerske poslove.[23]

Na navedeno pismo biskup Burić odgovorio je pismom od 12. kolovoza 1946. u kojem navodi da su u njegovoj biskupiji:

1. Posve uništene matice u župama: Gračac, Palanka, Ričice, Rudopolje, Bunić, Podlapac, Udbina, Borićevac, Brinje, Krišpoolje, Jezerane, Stupica, Letinac, Lipice, Saborsko, Rakovica, Drežnik-grad, Vaganac, Korenica, Slunj, Blagaj, Lađevac, Gerovo, Hrib, Ramljane.

2. Djelomično uništene matice: Lovinac – od 1942. dalje, Sv. Rok – sve osim rođenih i umrlih 1913.–1942., Aleksinac – uništeno sve do konca 1925., Donje Pazarište – uništeno od 1. siječnja 1934. dalje.

Također navodi kako se za neke župe na Kordunu još ne može sa sigurnošću javiti, jer se na sva mjesta ne može poslati svećenik.[24]

Pravi problemi za Crkvu nastali su, međutim, donošenjem Zakona o matičnim knjigama. Po tom zakonu, koji je donesen 1. travnja 1946., sve crkvene matične knjige morale su biti predane državnim matičarima radi zaključivanja tih knjiga kao zajedničkih za Crkvu i državu. Nadopunama Zakona o državnim matičnim knjigama u siječnju 1949. bilo je zabranjeno vjerskim predstavnicima vršiti nove ili naknadne upise u crkvene matične knjige, koje su s 9. svibnja 1946. zaključene kao zajedničke matice za Crkvu i državu. Za nepoštivanje te odredbe svećenik bi bio novčano kažnjen, a knjige su mogle biti oduzete i predane na čuvanje nadležnom matičaru. Nakon toga su zaredala sve češća oduzimanja crkvenih matičnih knjiga, protiv čega je Katolička crkva prosvjedovala kod Ministarstva

[21] A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća,* str. 73–74.

[22] Više o navedenoj problematici u: M. AKMADŽA, »Oduzimanje crkvenih matičnih knjiga u Hrvatskoj u vrijeme komunizma«, *Croatica christiana periodika*, br. 61, god. 32, 2008., str. 103–122.

[23] BAS, br. 725/1946. Pismo je potpisao tajnik Komisije Ivan Tremski i vjerojatno je upućeno svim biskupijama. Cjelovit tekst pisma objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 648–649.

[24] Nacrt pisma pisan rukopisom. BAS, br. 725/1946.

unutrašnjih poslova.[25] Također je bilo zabranjeno krštenje djece ili pogreb obaviti prije nego se podaci o rođenom ili umrlom unesu u državne matične knjige. Za taj prekršaj slijedila je novčana kazna do 2000 dinara ili popravni rad do dva mjeseca.[26] Te su odredbe ukinute Krivičnim zakonom u srpnju 1951., pa su se sada krštenja ili pogrebi mogli obaviti i prije nego se rođenje ili smrt prijave državnomu matičaru.[27]

Zakon o državnim matičnim knjigama na terenu je vrlo različito tumačen, pa je tim povodom biskup Burić 18. studenoga 1947. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske. Biskup je u predstavci zatražio mjerodavno tumačenje tog zakona, u smislu da li državni matičar ima pravo izdavati izvode iz crkvenih matičnih knjiga tamo gdje to može učiniti crkveni matičar, koji to ne uskraćuje. Naime, biskup je smatrao kako državni matičar nema toga prava, i to zato što Zakon o državnim matičnim knjigama kaže da su osobe koje rukuju matičnim knjigama vođenim po starim propisima dužne »čuvati ih i na zahtjev zainteresiranih osoba ili državnih organa izdati izvode iz njih o upisima izvršenim prije stupanja na snagu ovoga Zakona. Na zahtjev nadležnog matičara te su osobe dužne staviti mu te knjige na raspolaganje radi uvida ili prepisivanja.«

Biskup ističe da »uvid i prepisivanje« ne znači, naime, izdavanje izvoda, ali kako sam tekst Zakona ipak ne isključuje dvojako tumačenje, od kojih ni jedno ne može biti obvezno dok se ne izda mjerodavno tumačenje. Prema tome ne može biti ni kaznene sankcije za ono što nije jasno propisano ili zbog nepotpunosti zakona. [28]

Početkom 1949. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim matičnim knjigama. Tim je povodom biskup Burić 1. veljače 1949. uputio predstavku Predsjedništvu vlade NR Hrvatske s namjerom da upozori na neke nedostatke stilizacije tog zakona. Naime, po tom zakonu zabranjeno je vršenje vjerskih obreda krštenja odnosno ukopa umrlih vjernika prije nego se podnese prijava za upis u matičnu knjigu, odnosno dobije odobrenje nadležnoga narodnog odbora. Biskup je iznio stajalište kako tom svojom odredbom Zakon nepotrebno povezuje čisto vjerski obred s građanskim činom, budući da su to dvije stvari, koje su do tada smatrane odijeljenima i zasebnima. Biskup ističe kako krštenje ne mijenja pravni čin rođenja, koje je nastupilo, te prema tome ne unosi za građansko područje nikakav novi pravni odnos, što je slično i s vjerskim obredom kod ukopa. Upozorava kako Zakon svojom nepreciznom stilizacijom može dovesti do mnogobrojnih nesporazuma, jer se odredbom »Istom kaznom kaznit će se tko izvrši pogreb ili obred pogreba prije prijave smrti matičaru odnosno bez dozvole nadležnog narodnog odbora« ne označuje jasno je li dovoljna sama prijava smrti i kad je potrebna dozvola narodnog odbora. Time se pojedinim narodnim odborima daje mogućnost da propis tumače tako da je potrebna dozvola narodnog odbora za vjerski ukop, dakle, da je za jedan vjerski obred potrebna dozvola u svakom pojedinom slučaju, iako Ustav FNRJ ne ograničava vršenje vjerskih obreda. Osim toga, da kaznena sankcija tog propisa pogađa vjerskog službenika

---

[25] Predstavka Biskupskog ordinarijata u Đakovu Ministarstvu unutrašnjih poslova NRH, br. 130-1949, od 18. siječnja 1949., *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije* (dalje SVZN), br. 2, 1949.

[26] Okružnica o novim državnim propisima o vođenju matičnih knjiga, br. 444/1949., od 15. siječnja 1949., SVZN, br. 6, 1949.

[27] Okružnica o novom Krivičnom zakoniku, od 25. lipnja 1951., SVNZ, VI.-1951.

[28] HDA, KOVZ, kut. 130, 1124/1947. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 650–651.

za propust onih koji su po zakonu dužni slučajeve rođenja odnosno smrti prijaviti nadležnom matičaru.

Biskup upozorava i na odredbu navedenoga Zakona koja donosi zabranu novih ili naknadnih upisa u matične knjige vođene prije 9. svibnja 1946. Podsjeća kako je matične knjige prva počela voditi Crkva, i to već u najranije doba svoga postojanja, međutim, da su u FNRJ Zakonom o državnim matičnim knjigama crkvene matice izgubile javnopravni karakter za državno područje od 9. svibnja 1946. unaprijed. Svaka nova ubilježba u crkvene matične knjige ili svaki novi upis u njih izgubio je za državu značaj javne isprave. Biskup je iznio stajalište da se, ako se nešto novo unese u stare matične knjige ili se naknadno nešto doda u skladu s ranijim propisima o vođenju crkvenih matica, ne mijenja ništa na stvarnom i pravnom stanju matica za područje države te stoga nije potrebna nikakva zabrana unošenja novih ili naknadnih upisa u crkvene matice. Osim toga da se ustanovljuje za prekršaj navedene odredbe Zakona dopunska kazna oduzimanjem matica, čime se ne kažnjava prekršitelj Zakona, nego vlasnik matica.

U vezi s navedenim biskup je zamolio da se poradi na tome da se Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim matičnim knjigama u konačnoj redakciji prepravi, tako da se ne može primjenjivati na štetu slobode izvršavanja vjerskih obreda i bez stvarne potrebe ne ograničava crkvene službenike u ispunjavanju kanonskih propisa zabranjivanjem novih i naknadnih upisa u crkvene matične knjige.[29]

Biskup Burić je zajedno s đakovačkim i srijemskim biskupom Antunom Akšamovićem 24. veljače 1949. posjetio ministra unutrašnjih poslova NR Hrvatske Ivana Stevu Krajačića. Tom prigodom razgovarali su o raznim problemima koji utječu na crkveno-državne odnose. Ponukani navedenim razgovorom i željom ministra Krajačića, dvojica biskupa uputila su mu 26. veljače 1949. pismo u kojem podsjećaju na navedeni razgovor iznoseći pojedine probleme, među kojima i probleme u vezi s crkvenim matičnim knjigama. U pismu se navodi da su se s Krajačićem složili kako su u vezi s matičnim knjigama činjene pogreške i s jedne i s druge strane. Zatim je iznesen povijesni pregled vođenja crkvenih matičnih knjiga u pojedinim razdobljima, čime su pojašnjene pogreške komunističkih vlasti kod provođenja novoga državnog zakona s početka 1949. godine o vođenju državnih matičnih knjiga. Tako povjerenici, koji su provodili navedeni zakon, nisu bili dovoljno upućeni u pravno i činjenično stanje cijeloga pitanja, pa se dogodilo da se zakon nije jednako provodio u svim republikama, a neki državni službenici, kojima je dan zadatak da ga izvrše, pobrali su sve župne knjige koje su našli u župnim uredima, u zabludi da se sve te knjige sadrže u pojmu i značenju »matičnih knjiga«. Tako su biskupi i svećenici ostali zatečeni jer su župnici u trenutku ostali bez svojih poslovnih i uredovnih knjiga. S obzirom da su pojedini svećenici kažnjeni po navedenom zakonu, biskupi su zamolili Krajačića da se obustave sankcije prema nekim prekršiteljima. Iznijeli su stajalište o potrebi povrata župnim uredima svih knjiga koje nemaju nikakva karaktera izvornih matica ili parica, navodeći poimenično knjige, koje je potrebno vratiti župama. Na kraju su izrazili potrebu za rekonstrukcijom i obnovom propalih i spaljenih katolič-

[29] HDA, KOVZ, kut. 133, 214/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 663–664.

kih i pravoslavnih matica u Baniji, Kordunu, Lici i drugim krajevima, smatrajući kako je potrebno da Komisija za vjerska pitanja, koja čuva parice svih vjerskih zajednica u NR Hrvatskoj od njihova početka, izradi nacrt na koji bi se način najprikladnije obavio taj posao.[30]

No bez obzira na molbe biskupa, vlasti su nastavile kažnjavati svećenike zbog matičnih knjiga. Tako je upravitelj župe Lovinac Petar Butković, početkom proljeća 1949., kažnjen s tri mjeseca popravnoga rada i 50 dinara novčane kazne zbog naknadnog upisivanja u matične knjige.[31] Nastavljeno je i s oduzimanjem matičnih knjiga, te su 25. srpnja 1949. oduzete matične knjige župe Krivi Put.[32]

Osim matičnih knjiga, predstavnici mjesnih vlasti oduzimali su i stališe duša, iako je riječ o čisto crkvenim knjigama. Iz pisma biskupa Viktora Burića župniku u Perušiću od 12. listopada 1949. vidljivo je da ga je Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske izvijestila kako je Ministarstvo unutrašnjih poslova NR Hrvatske izdalo upute da se stališi duša, koji su vođeni u župama Perušić, Kaluđerovac, Klanac, Aleksinac i Donje Pazarište, vrate župnicima.[33] Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske izvijestila je dopisom od 4. travnja 1951. Biskupski ordinarijat u Senju da su stališi duša vraćeni župnim uredima u Grižanima i Bribiru.[34] Njihovo oduzimanje nastavljeno je, međutim, u drugim župama, pa je biskup 22. prosinca 1951. tim povodom Komisiji uputio predstavku u kojoj traži posredovanje za njihov povratak župama Lovinac, Ričice, Lešće na Dobri, Sinac, Lešće kod Otočca i Kuterevo. Osim toga da su župniku u Lovincu oduzete matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih župa Lovinac, Ričice i Sv. Rok, koje su sasvim crkvenog karaktera i vlasništvo župnog ureda, a koje su nabavljene 1947. godine na račun župnog ureda i župnik je u njih prepisao iz starih i po državnom matičaru već zaključenih matičnih knjiga samo dva zadnja godišta. Napominje kako te knjige nisu potpadale pod udar državnog Zakona o maticama, na temelju kojega su bile oduzete svim župnim uredima redovite matične knjige, a u Zakonu nigdje ne stoji da se matične knjige ne smiju prepisivati. Biskup upozorava kako je riječ o oduzimanju čisto crkvene imovine te diplomatski izražava uvjerenje kako to nije u skladu s voljom viših državnih vlasti, već je riječ o samovolji pojedinaca, koja je vrijedna kazne ili ukora.[35]

S obzirom da su se slučajevi oduzimanja stališa duša nastavili i u drugim župama, biskup Burić uputio je 29. prosinca 1951. predstavke Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u vezi s povratkom stališa duša i matičnih knjiga župnim uredima Sinac, Lešće, Ričice, Sv. Rok i Lovinac.[36]

---

[30] HDA, KOVZ, kut. 133, 214/1949. Cjelovit tekst pisma objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 189–193.

[31] Iz pisama Petra Butkovića Biskupskom ordinarijatu u Senju, od 4. travnja 1949., BAS, br. 504/1949. i od 9. travnja 1949., BAS, br. 518/1949.

[32] BAS, br. 912/1949.

[33] BAS, br. 1214/1949.

[34] BAS, br. 588/1951.

[35] HDA, KOVZ, kut. 138, 9057/1951. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 668–669.

[36] BAS, br. 1086/1951. i 773/1951. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 669–671.

Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske dopisom od 7. travnja 1952. izvijestila je Biskupski ordinarijat u Senju da je stališ duša vraćen župi Lešće,[37] a dopisom od 18. travnja 1952., da su stališi duša vraćeni župama Ričice, Lovinac i Sv. Rok.[38]

Slične predstavke biskup je uputio Komisiji 10. siječnja 1952. u vezi s oduzimanjem stališa duša župama Kompolje, Brlog i Švica,[39] 1. travnja 1952. u vezi s vraćanjem stališa duša župi Ledenice[40] te 13. svibnja 1952. u vezi s vraćanjem stališa duša župe Jablanac.[41]

U vezi s navedenim predstavkama Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske izvijestila je Biskupski ordinarijat u Senju, dopisom od 22. ožujka 1952., da su stališi duša vraćeni župama Kompolje, Brlog i Švica,[42] dopisom od 5. srpnja 1952. da je stališ duša vraćen Župnom uredu u Jablancu,[43] te dopisom od 22. kolovoza 1952. da su stališi duša za Ledenice, Krmpote i Zagon vraćeni Župnom uredu Ledenice.[44]

Ometanja i zabrane vjeronauka

U završnom razdoblju Drugoga svjetskog rata partizanski je pokret, na područjima pod svojim nadzorom, dopuštao poučavanje vjeronauka u školama, s tim da je vjeronauk postao izborni predmet u pučkim školama, dok je iz viših razreda srednjih škola u potpunosti izbačen. Takva je politika nastavljena i u prvim godinama komunističke vlasti nakon svršetka rata. Katolička crkva prosvjedovala je protiv takvog odnosa prema vjerskoj pouci, pozivajući se na slobodu vjeroispovijesti. S vremenom je pitanje vjeronauka postalo jedno od glavnih pitanja u crkveno-državnim odnosima.

Kako su se zaoštravali sveukupni crkveno-državni odnosi, tako je komunistički režim zaoštravao svoju politiku prema vjeronauku. Za predavanje vjeronauka u školama svećenici su trebali dobiti suglasnost prosvjetnih vlasti, a te su suglasnosti većinom stizale nakon nekoliko mjeseci ili nikad nisu stigle. Velik broj svećenika nije dobio suglasnost za poučavanje vjeronauka u školama, s raznim obrazloženjima o njihovoj političkoj nepodobnosti. Ti su svećenici počeli održavati vjeronauk u crkvama, ali im ni to nije dopušteno, uz tvrdnje kako je vjeronauk dopušten samo u školama, te je vodstvo Katoličke crkve savjetovalo svećenicima poučavanje vjeronauka u sklopu propovijedi. [45]

Takva politika provodila se i na području Like. Tako upravitelj župe u Gornjem Kosinju Josip Frković izvješćuje pismom od 20. svibnja 1947. Biskupski ordinarijat u Senju da je molbu za odobrenje poučavanja vjeronauka u školi podnio još 14. studenoga 1946., ali

---

[37] BAS, br. 741/1952.
[38] BAS, br. 799/1952.
[39] BAS, br. 768/1951. Nacrt pisma potpisao je biskupski delegat Vladimir Kraljić. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 671–672.
[40] BAS, br. 666/1952. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 672.
[41] BAS, br. 892/1952. Predstavku je, u ime biskupa, potpisao delegat, ravnatelj biskupske kancelarije Vladimir Kraljić. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 672–673.
[42] BAS, br. 667/1952.
[43] BAS, br. 1128/1952.
[44] BAS, br. 1273/1952.
[45] Više o navedenoj problematici u: Marin SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Zagreb, 2000.; M. AKMADŽA, »Ometanja i zabrane vjeronauka od strane komunističkog režima u Zagrebačkoj nadbiskupiji od 1945. do 1966.«, *Tkalčić*, br. 8, 2004., str. 347–443.

da još nije dobio odobrenje.[46] Isto tako upravitelj župe Gospić Josip Fajdetić pismom od 23. rujna 1947. izvješćuje Ordinarijat kako je predao molbu 10. svibnja 1947., ali da nije dobio nikakvo rješenje.[47]

U pismu od 1. rujna 1947. Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske, biskup Burić, u vezi s molbama svećenika za odobrenje poučavanja vjeronauka u školama, navodi kako je njegovo svećenstvo zamolilo potrebnu dozvolu, ali da je dozvola davana s velikim zakašnjenjem ili uopće nije dana. Ističe kako na karlovačkom i gospićkom području nije riješena nijedna molba do kraja školske godine 1946./1947. Osim toga općinski narodni odbori u Karlovcu i Gospiću zahtijevali su da se molbe biljeguju, a u mnogim slučajevima i neki prilozi, koji su prema okružnici Ministarstva prosvjete potrebni samo kod molba za postavljanje stalnih vjeroučitelja. Također, predviđena paušalna nagrada za poučavanje vjeronauka u školama izvan sjedišta župe nije, koliko mu je poznato, isplaćivana nikome.[48]

Komisija za vjerske poslove NR Hrvatske uputila je 4. ožujka 1948. pismo Biskupskom ordinarijatu u Senju u vezi s crkvenim žalbama u povodu uskrate vjeronauka. U pismu se navodi da je Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske zamolilo Komisiju da se crkvenim vlastima dade uputa da svećenici, kao i drugi građani, podnose svoje žalbe redovnim upravnim putem, kako bi se udovoljilo postojećim propisima i načelima upravnog postupka i kako bi se takve žalbe mogle što prije uzimati u postupak, bez vraćanja nadležnomu Kotarskom NO-u, tj. da stignu Ministarstvu od NO-a s potrebnim prijedlogom i mišljenjem. Također da će neposredno obraćanje Ministarstvu bit potrebno samo u slučajevima mogućeg zadržavanja žalbi u NO-ima, ali i u tom slučaju obraćati se može samo zainteresirana stranka, ako nije riječ o načelnim i općenitim pitanjima.[49]

Kako su se isti problemi ponovili i sljedeće školske godine, biskup Burić dao je župnicima upute da nastoje poučavati djecu vjeronauk u crkvama. No pojedini narodni odbori prijetnjama i zabranama sprječavali su župnike u provođenju biskupovih uputa. Tim povodom biskup je 9. kolovoza 1948. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj izvješćuje o navedenom i moli izvješće o tome jesu li izišli kakvi propisi koji bi zabranjivali poučavanje vjeronauka u crkvama i jesu li mjesni odnosno kotarski narodni odbori ovlašteni donositi navedene zabrane.[50]

U jednom kasnijem pismu Bakariću mons. Ritig piše kako mu se biskup Burić potužio »kako u našoj Republici ne vlada saobrazna praksa u provođenju naredbe o fakultativnoj vjerskoj obuci u osnovnim školama i sedmoljetkama. U nekim krajevima ONO-a u Karlovcu osobito u Kordunu, u Lici i Krbavi nisu mnogi župnici uopće od nadležnih kotorskih

[46] BAS, br. 747/1947.
[47] BAS, br. 1303/1947.
[48] HDA, KOVZ, kut. 132, 1349/1948. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 341.
[49] BAS, br. 503/1948. Pismo je potpisao član Komisije Roko Rogošić, a iz pisma se može zaključiti da je poslano svim biskupijama u Hrvatskoj. Cjelovit tekst pisma objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 343-344.
[50] HDA, KOVZ, kut. 132, 1349/1948. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 344.

odbora primili rješenje za pohađanje škole, a neki su pače odbori zabranili im vjersku obuku i u samim crkvama.«[51]

U vezi s navedenim problemom biskup Burić je, zajedno s biskupima Mihom Pušićem i Antunom Akšamovićem, u nazočnosti ministra Ritiga, razgovarao u rujnu 1948. s potpredsjednikom Vlade NR Hrvatske Dušanom Brkićem. On im je odgovorio da u crkvi mogu poučavati vjeronauk kad hoće i koliko hoće, jer je to slobodno i to nitko ne može zabraniti. Na terenu se, međutim, ništa nije promijenilo i mjesne su vlasti nastavile s dotadašnjom politikom.[52]

Stanje poučavanja vjeronauka u ličkim školama bilo je među najlošijim u Hrvatskoj. U spisima Politbiroa CK KPH iz 1948. godine konstatirano je da su među kotarevima u kojima se vjeronauk najmanje predaje, ili se gotovo uopće ne predaje, kotarevi Otočac, Gospić, Brinje i Donji Lapac.[53]

U već spomenutom pismu ministru Krajačiću od 26. veljače 1949. biskupi Burić i Akšamović dotaknuli su se i problema poučavanja vjeronauka. Istaknuli su kako ne mogu, kao čuvari i učitelji kršćanske vjere, zatajiti svoj bol i brigu što opažaju kako neki prosvjetni odjeli kotarskih NO-a čine teškoće svećenicima kod poučavanja vjeronauka mladeži u školama, što nije u skladu s propisima donesenim od državnih vlasti. Napominju i kako od golemog broja vjernika primaju pritužbe što im djeca ostaju u školi bez vjerske obuke. Upozoravaju i da sve češće dobivaju vijesti kako prosvjetni odjeli u nekim krajevima počinju priječiti svećenicima ne samo vjersku obuku u školama nego i u crkvama, i tako zlorabe vlast, jer crkve ne spadaju u njihovu nadležnost, nego u nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova.[54]

Upravitelj župe Sinac Dragutin Banić dobio je 20. studenoga 1949. rješenje od NO Oblasti Karlovac da ne može poučavati vjeronauk u školama, s obrazloženjem kako je svojim dotadašnjim radom pokazao da ne ispunjava propisane uvjete iz postojećih školskih propisa za pozitivan odgoj učenika u školi. Protiv navedenoga rješenja Banić je navedenom NO-u 24. studenoga 1949. uputio žalbu u kojoj ističe da se ne može stvoriti sud o njegovu dotadašnjem radu budući da nikada nije poučavao vjeronauk u bilo kojoj školi.[55]

Kako napretka nije bilo, biskup Burić je 13. prosinca 1949. uputio novu predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj podsjeća kako većem broju svećenika još uvijek nisu riješene molbe za dozvolu poučavanja vjeronauka u školama. Zbog toga je područnom svećenstvu izdao upute da vjeronauk poučava u crkvi, ali su pojedini predstavnici vlasti to zabranili i nastoje svim sredstvima takvu pouku vjeronauka onemogućiti. Zamolio je Komisiju da poradi na tome da se mjesne vlasti pozovu da ne prave smetnje

---

[51] Pismo mons. Ritiga dr. Bakariću od 7. kolovoza 1950., HDA, KOVZ, kut. 137.

[52] Predstavka biskupa Mihe Pušića (Br…) potpredsjedniku Vlade NR Hrvatske Dušanu Brkiću od 19. siječnja 1949. Prijepis predstavke poslan je Komisiji za vjerske poslove NRH s molbom da se Komisija zauzme za rješenje navedenog problema. HDA, KOVZ, kut. 133, 135/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 346.

[53] *Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945.–1952.*, Svezak 1, 1945.–1948. (prir. Branislava VOJNOVIĆ), Zagreb, 2005., str. 480. *Isto* u: M. AKMADŽA, »Komunistički čelnici o komunističkoj crkvi: prikaz knjige«, *Tkalčić*, br. 10, Zagreb, 2006., str. 833.

[54] HDA, KOVZ, kut. 133, 214/1949.

[55] BAS, br. 1790/1948.

poučavanju vjeronauka u crkvi ili da svećenstvo upozori na možebitne propise koji bi se protivili biskupovim uputama o poučavanju vjeronauka u crkvi, kako bi mogao svećenstvu dati potrebne upute za rad na polju tako važnom za Crkvu.[56]

No navedeni problemi ostali su i sljedećih mjeseci, pa je biskup Burić 13. ožujka 1951. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj traži da mu se priopći je li Savezna vlada ili Vlada NR Hrvatske, odnosno koje nadležno ministarstvo ili ustanova, izdala zabranu poučavanja školske djece u crkvi te je li izdana zabrana da svećenik, koji ima dozvolu poučavanja vjeronauka u školi, čini to u školi i u crkvi, odnosno samo u crkvi. Podsjeća kako mnogi svećenici ne mogu obaviti puno toga u školi zbog postupka uprave škole, odnosno pojedinih nastavnika, te zbog toga nastoje manjak nadoknaditi u crkvi. Biskup je na kraju zamolio da, ako ne postoje propisi o zabrani poučavanja vjeronauka u crkvi, Komisija poradi na tom da se kotarskim NO-ima, odnosno upraviteljima škola, izdaju upute da ne šikaniraju svećenstvo.[57]

Budući da se stanje oko provedbe vjeronauka sve više pogoršavalo, predstavnici katoličkih biskupa s područja NR Hrvatske uputili su 19. studenoga 1951. predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske u kojoj traže zaštitu slobodnog poučavanja kršćanskog nauka katoličkoj mladeži u crkvama. Upozoravaju kako su učestali slučajevi da niža tijela vlasti (gradski, kotarski i mjesni NO-i) pozivaju na odgovornost katoličke svećenike zbog toga što vrše vjersku pouku mladeži u svojim crkvama, pozivajući se na zakonske odredbe da se vjerska pouka školske mladeži može obavljati samo u školskim prostorima. Upozoravaju kako se sve to obavlja usmenim putem uz razne prijetnje, bez ikakve pisane odluke. U skladu s navedenim zamolili su Ministarstvo da nižim tijelima vlasti skrene pozornost na nedopustivost takvog ponašanja.[58]

Bez obzira na sve predstavke, vlasti su nastavile zabranjivati poučavanje u crkvama. Tako je upravitelj župe u Gospiću Josip Tomac 8. prosinca 1951. pozvan u Gradski NO Gospić, gdje mu je rečeno da se ni u crkvi ne smije bez dozvole poučavati vjeronauk. Ponukan time, biskup Burić uputio je 27. prosinca 1951. novu predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj navodi da je Tomac radio po njegovim uputama te je zatražio poduzimanje potrebnih mjera da se, u skladu s administrativnim odredbama, zaštiti vjeronauk u crkvi te spriječi zadiranje pojedinih službenika vlasti u čisto vjerske stvari.[59]

No početkom 1952., na sastanku članova Sekretarijata CK KPJ, članova Politbiroa CK KP Slovenije i Hrvatske, odlučeno je da se krene u ofenzivu protiv Katoličke crkve i da se vjeronauk potpuno izbaci iz državnih škola. Josip Broz Tito naglasio je da se mora dosljedno i oštro primjenjivati načelo odvojenosti Crkve od države. Nakon toga je partijskim komitetima upućeno direktivno pismo u kojem je posebna pozornost skrenuta na jačanje ideološkog i odgojnog rada s mladeži.[60]

---

[56] HDA, KOVZ, kut. 134, 2209/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 353.

[57] HDA, KOVZ, kut. 137, 1982/1951. Predstavku je u zamjenu za biskupa Burića potpisao tajnik Ljubo Kučan. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 360.

[58] HDA, KOVZ, kut. 379, Izdvojeni spis – Razno 1942–1951.

[59] HDA, KOVZ, kut. 139, 736/1952.; BAS, br. 1595/1951. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 362.

[60] Radmila RADIĆ, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knj. I., Beograd, 2002., str. 223.

Konačno je, nakon postupnih uskraćivanja prava vezanih uz vjersku pouku, 31. siječnja 1952. izdana uputa ministra za prosvjetu NR Hrvatske, kojom se zabranjuje predavanje vjeronauka u državnim školama, koja glasi:

»Počem od 1.II. 1952. ukida se dozvola podučavanja vjeronauka u narodnim i ostalim državnim školama. Stoga se stavljaju van snage dosad izdana odobrenja (predstavnicima bilo koje vjeroispovijesti) za podučavanje vjeronauka u narodnim školama. Zabranjeno je također skupljanje školskih obaveznika (po Zakonu o nar. školama) u župskim uredima i stanovima i privatnim prostorijama u svrhu podučavanja vjeronauka ili bilo kakvog drugog organiziranog nastavnog-odgojnog djelovanja...

... Privatnicima, pa ni svećenicima bilo koje vjeroispovijesti nije dozvoljeno stalno i organizirano skupljanje djece i omladine u društvima, koja nijesu prijavljena i odobrena u smislu Zakona o udruženjima i zborovima i drugim javnim skupovima. Isto tako nije dozvoljeno privatnicima, pa ni svećenicima odn. predstavnicima vjerskih zajednica da stalno i organizirano skupljaju djecu i omladinu u svrhu razvijanja društvenih djelatnosti, kao što su sport, kulturno-umjetničkog rada, zabave itd. u koliko nijesu za to dobili odobrenje u smislu propisa i zakona o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima. Prosvjetni organi su dužni, da u slučaju takve po nadležnim organima neodobrene aktivnosti, koja nije u skladu sa propisima i zakonima u udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima, podnesu prijavu nadležnim organima unutrašnjih poslova (...).«[61]

Nakon izbacivanja vjeronauka iz državnih škola, svećenici su nastavili poučavati vjeronauk u crkvama. No vlasti su počele i to zabranjivati. Tako je NO kotara Otočac dopisom od 25. veljače 1952. Župnom uredu Sinac priopćio da je svećenicima zabranjeno poučavati vjeronauk u crkvi. Ponukan time biskup Burić je 17. ožujka 1952. uputio predstavku ministru prosvjete NR Hrvatske Milošu Žanku u kojoj tvrdi kako je takvo tumačenje propisa krivo i nepravedno, jer crkva nije privatna, nego javna prostorija, iako su vjerske zajednice u Jugoslaviji svrstane u red privatnih udruženja. Ističe kako je crkva de facto javna zgrada, jer u nju ima pristup svatko, pa čak i onaj koji nije pripadnik dotične vjerske zajednice i jer se u njoj ne vrše obredi ili drugi vjerski čini kod zatvorenih vrata, već je u svakom slučaju slobodan pristup svakomu tko je voljan pristojno se ponašati i poštivati vjerske osjećaje vjernika. Napominje da je vjerska pouka bitni dio svećeničke djelatnosti, pa braniti djelatnost svećenika i u crkvi, znači gaziti ustavna načela o slobodi vjere, a onaj koji to čini, ne čini ni najmanju uslugu vlastima, nego, naprotiv, nanosi štetu njezinu ugledu kod kuće i u inozemstvu. Ako je vjeronaučna pouka ukinuta u državnim školama po načelu rastave Crkve od države, da onda to načelo ne može nikako logički dovesti do zaključka o zabrani vjeronauka u crkvi, te je zbog toga tumačenje KNO-a Otočac nepravedno. Podsjetio je i na izjavu ministra Žanka da bi radili samovoljno oni službenici vlasti koji bi tvrdili da je vjeronauk i u crkvi zabranjen. Na kraju je biskup zamolio ministra, da izda podčinjenim službenicima uputu da ne prelaze svojih nadležnosti i ne tumače svojevoljno ministrove upute od 31. siječnja 1952. te u konkretnom slučaju pozove NO kotara Otočac da opozove zabranu vjeronauka u crkvi danu Župnom uredu u Sincu.[62]

---

[61] M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka,* str. 70.

[62] HDA, KOVZ, kut. 139, 2484/1952. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 366–367.

NO kotara Otočac nastavio je, međutim, tumačiti Zakon na svoj način te je predsjednik kotarskoga Savjeta za prosvjetu i kulturu Dano Batinić 27. ožujka 1952. poslao Župnom uredu Otočac dopis u kojem tvrdi kako je zabranjeno okupljati školske obveznike u crkvi, koja je privatna prostorija, radi poučavanja vjeronauka, ističući kako se time ne zabranjuje sloboda vjere i pohađanje redovitih crkvenih obreda.[63] Upravitelj župe Prozor Rudolf Sabljak izvijestio je Biskupski ordinarijat pismom od 26. ožujka 1952. da je škola u Prozoru zabranila djeci pohađati vjeronauk u crkvi, ali i bilo kakav odlazak u crkvu. Sabljak je pokušao uvjeriti roditelje da dovedu djecu na vjeronauk u crkvu, ali bezuspješno.[64]

S obzirom da se stanje u vezi s vjerskim odgojem pogoršavalo, Predsjedništvo Biskupske konferencije u Zagrebu je preko svoga Poslovnog odbora izvijestilo 23. travnja 1952. Predsjedništvo vlade FNRJ u vezi s tim problemima. U tom dopisu biskupi, između ostalog, pišu:

»Učiteljima, nastavnicima i profesorima postavljaju se prijetnje da će biti lišeni namještenja, ako budu vršili svoje kršćanske dužnosti, i nažalost prijetnje se realiziraju. Došlo je i do toga, da se učitelj i učiteljica otpuštaju iz državne službe, jer su djecu dali u sjemenište. Djecu, koja su išla na kršćanski nauk i vršila kršćanske dužnosti fizički su kažnjavali i loše ocjenjivali. Kažnjavaju se i svećenici koji tumače djeci kršćanske istine i poduzimaju se razne mjere, da se djeci onemogući pohađanje vjeronauka (...) jasno je, da sve to nas Biskupe i katoličke vjernike, koji spomenute pojave pomno pratimo, duboko pogađa, jer smo svjesni, kuda sve to vodi. Međutim znademo, da je 25. član našega Ustava još uvijek na snazi. Radi toga svraćamo pozornost Naslova na navedene činjenice opravdano očekujući, da će biti našim vjernicima i nama puna sloboda savjesti i vjeroispovijesti zajamčena i osigurana.«[65]

No problemi oko zabrane poučavanja vjeronauka u crkvi nastavljeni su. Zbog jedne takve zabrane u Ravnoj Gori, biskup Burić uputio je 8. srpnja 1952. predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske, priloživši prijepis dopisa kojeg je NO općine Ravna Gora dostavio Župnom uredu u Ravnoj Gori. Biskup ističe kako je stilizacija priloženog dopisa takva da se na temelju nje priječi svećeniku njegova temeljna dužnost poučavanja svojih vjernika u vjeri, što je u jasnoj suprotnosti s Ustavom zajamčenom slobodom vjeroispovijesti, ali i s naravnim pravom na slobodu čovjeka da ispovijeda vjeru koju hoće, ako time ne ugrožava drugog čovjeka ili zajednicu. Navodi kako u Zakonu stoji: »Zabranjeno je također okupljanje školskih obveznika (po Zakonu o narodnim školama) u župnim uredima, stanovima ili privatnim prostorijama u svrhu podučavanja vjeronauka ili bilo kakvog drugog organiziranog nastavno odgojnog djelovanja«, te ističe kako nigdje ne stoji da je zabranjeno poučavanje vjeronauka u crkvi. Upozorava da bi, kada bi se branio ili samo tolerirao od vrhovnih tijela državne vlasti takav postupak nižih tijela vlasti, to značilo da treba izmijeniti Ustav, barem s obzirom na slobodu vjeroispovijesti, i donijeti nove zakone, po kojima je djelovanje Katoličke crkve u Jugoslaviji zabranjeno. Izrazio

[63] BAS, br. 728/1952.
[64] BAS, br. 663/1952.
[65] M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka,* str. 73.

je uvjerenje kako to nije namjera državne vlasti te zamolio zaštitu u navedenom i sličnim slučajevima.[66]

Komisija za vjerske poslove proslijedila je 12. srpnja 1952. navedenu predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske s popratnim dopisom u kojem moli da joj se priopći rješenje problema navedenog u predstavci.[67] Ministarstvo unutrašnjih poslova NR Hrvatske dopisom od 13. kolovoza 1952. odgovorilo je Komisiji da je skrenuta pozornost mjesnim tijelima vlasti u Delnicama kako vjerske bogomolje nisu obuhvaćene naputkom Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu o provođenju Zakona o narodnim školama. Navedeni odgovor Komisija je dopisom od 28. kolovoza 1952. proslijedila Biskupskom ordinarijatu u Senju.[68]

O razlozima za zabranu vjeronauka u školama govorio je i Edvard Kardelj na sjednici vanjskopolitičkog odbora Narodne skupštine FNRJ u prosincu 1952. Tom prigodom Kardelj je kazao da je zbog sustavnoga političkog zlorabljenja škole od strane svećenstva, koje je činilo nasilje i nad djecom roditelja koji nisu dopuštali da im se djeca religiozno odgajaju, nastava vjeronauka u državnim školama ukinuta i kao izborni predmet, ali je crkvi dopušteno da tu nastavu vrši u crkvama, za djecu koju tamo dobrovoljno šalju roditelji.[69]

Pitanje mjesta održavanja vjerske pouke konačno je regulirano Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953., u kojem stoji da je vjerska nastava dopuštena u crkvama, hramovima i drugim prostorijama koje su za to određene.[70] Tako će vjeronauk biti održavan izvan škole sve do stvaranja samostalne Hrvatske 1990., kada se ponovno vraća u škole kao izborni predmet.

Oduzimanje crkvenoga zemljišta

Iako je Katoličkoj crkvi najviše imovine, tj. obradivoga zemljišta, oduzeto po Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz kolovoza 1945. godine,[71] ličke župe s tim nisu imale većih problema. Ne zato što su bile pošteđene, nego zato što im se nije imalo što oduzeti. Po Zakonu se župama oduzimalo sve obradivo zemljište iznad 10 hektara, a ličke su župe jedva imale po 2-3 hektara zemljišta. No bilo je slučajeva da su mjesne vlasti pokušale oduzeti i to malo zemljišta, kao što je to bio slučaj u župi Sinac, koja je imala oko 2 jutra zemlje, ali su seljaci to spriječili.[72]

Mjesne su vlasti, međutim, i ono malo zemlje koje su župe posjedovale, zaposjedale mimo odobrenja crkvenih vlasti.

---

[66] HDA, KOVZ, kut. 140, 6776/1952. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 367–369.
[67] HDA, KOVZ, kut. 140, 6776/1952.
[68] BAS, br. 1295/1952.
[69] *Vjesnik*, 19. prosinca 1952., str. 6.
[70] M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka,* str. 75.
[71] Više o navedenoj problematici u: M. AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi.*
[72] Iz pisma upravitelja župe Sinac Biskupskom ordinarijatu u Senju, od 18. studenoga 1946., BAS, br. 1734/1946.

Dekan i župnik iz Otočca Grga Starčević požalio se biskupu Buriću pismom od 14. veljače 1948. da Mjesni NO u Dabru nadarbinskim zemljištem raspolaže samovoljno, bez obzira na protivljenje njega i crkvenoga odbora.[73]

Biskup Burić uputio je 9. kolovoza 1948. Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske pismo u kojem pita postoji li mogućnost da se povrate pod upravu mjesnih župnika oni dijelovi zemljišta koji nisu pali pod udar Zakona o agrarnoj reformi, nego su ih pojedinci uz zaštitu mjesnih NO-a ili sami NO-i uzurpirali. Ističe da je to posebno često u župama kojima upravitelj ne stanuje u mjestu. [74]

Upravitelj župe Lički Novi izvijestio je Biskupski ordinarijat u Senju, pismom od 17. lipnja 1949., da je poljoprivredna zadruga oduzela sve župno zemljište površine 3 rala. Savjetovao se s odvjetnicima, koji su mu rekli da može pokrenuti sudski postupak, ali su mu ipak savjetovali da se pomiri sa stanjem i ništa ne poduzima. Biskup Burić otpisao mu je 5. srpnja 1949. kako mu prepušta da sam procijeni što mu je najbolje činiti.[75] Seljačke radne zadruge oduzele su i obrađivale crkveno zemljište u Ribniku i Bilaju.[76] Bilo je pokušaja i oduzimanja crkvenoga zemljišta u Vagancu, ali su seljaci to spriječili, dok je u Rakovici UDB-a optuživala Crkvu što ne želi predati zemlju Seljačkoj radnoj zadruzi.[77]

Zemljište je bilo oduzeto i župama Ričice i Sv. Rok, a vraćeno je u proljeće 1952. godine.[78] Zemljište župa Klanac, Donje Pazarište i Aleksinica uživali su do 1949. pojedini mjesni narodni odbori, a od 1949. seljačke radne zadruge, svaka u svom selu. Biskup Burić uputio je 4. ožujka 1952. predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj traži povrat otuđenog zemljišta navedenih župa. Ističe da do tada crkvena vlast nije tražila tu zemlju, jer joj nije bila potrebna, budući da tamo nije bilo svećenika. Međutim, u Donjem je Pazarištu imenovan samostalni upravitelj župe, s dužnošću upravljanja i župama Klanac i Aleksinica, pa bi mu to crkveno zemljište bilo potrebno za življenje, kao i za uzdržavanje crkava, kojima trebaju veći popravci. Zamolio je Komisiju za posredovanje na nadležnome mjestu da seljačke radne zadruge u Donjem Pazarištu, Klancu i Aleksinici vrate župniku crkveno zemljište, da ga on može obrađivati i koristiti.[79]

U vezi s navedenom predstavkom Komisija za vjerske poslove poslala je 8. travnja 1952. dopis Predsjedništvu vlade NR Hrvatske, a koje je tek 16. listopada 1952. dopisom odgovorilo Komisiji da seljačke radne zadruge obrađuju navedeno zemljište i nisu ga voljne vratiti, jer je riječ o imovinsko-pravnom sporu, koji se ne može riješiti upravnim aktom.[80]

Navedeni odgovor Komisija je proslijedila Biskupskom ordinarijatu u Senju u studenome 1952. godine.[81]

---

[73] BAS, br. 432/1948.
[74] HDA, KOVZ, kut. 131, 983/1948.
[75] BAS, br. 796/1949.
[76] BAS, br. 871/1949.
[77] BAS, br. 777/1951.
[78] BAS, br. 898/1952.
[79] HDA, KOVZ, kut. 140, 9377/1952.
[80] HDA, KOVZ, kut. 140, 9377/1952. Dopis je potpisao glavni tajnik Predsjedništva vlade NRH Dušan Diminić.
[81] BAS, br. 1505/1952.

Problem srušenih crkava i župnih stanova

Crkvena imovina, posebice crkvene zgrade, u ličkim župama tijekom rata prilično je uništena. Iz izvješća upravitelja župe Gospić Josipa Fajdetića Biskupskom ordinarijatu u Senju, od 22. svibnja 1945., vidljivo je da je župna crkva teško oštećena, a krajem rata nesretnim slučajem izgorio je i župni stan te u njemu mnogo vrijednih stvari, izuzev matičnih knjiga.[82] Po izvješću otočkoga dekana Starčevića Biskupskom ordinarijatu u Senju od 9. lipnja 1945., crkva i župni stan bili su porušeni u Dabru, a teško oštećeni u Kompolju. Teško oštećen župni stan bio je i u Brlogu kao i u Lešću i Čanku.[83] Župna zgrada u Krivom Putu potpuno je uništena. Najprije su je 1942. spalili partizani, a poslije su je Talijani razorili i kamenje upotrijebili za gradnju bunkera.[84]

U mjestima Široka Kula, Ribnik, Lički Novi i Brušane razneseno je kamenje iz zidova izgorjelih župnih stanova, navodno uz odobrenje Kotarskoga NO-a u Gospiću 1948. godine. Isto se pokušalo učiniti i s izgorjelom župnom crkvom u Širokoj Kuli i u Brušanima, ali su to spriječili vjernici.[85] Dekan i župnik u Otočcu Grga Starčević također je izvijestio o sličnoj namjeri Mjesnoga NO-a u Dabru.[86] Mjesne vlasti porušile su i zidine župnoga stana u Krišpolju, a kamen upotrijebile za gradnju zadružnoga doma.[87] Isto se dogodilo u Letincu i Lipicama, uz obrazloženje mjesnih vlasti u Brinju da je narod na to pristao na masovnim sastancima.[88] U povodu navedenih događanja biskup Burić uputio je 9. kolovoza 1948. Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske predstavku u kojoj navodi, budući da je u tim slučajevima riječ o akcijama koje imaju odobrenje mjesnih narodnih odbora, kako moli da se o tom žurno izvijeste nadležne vlasti i pokuša spriječiti samovoljno odlučivanje pojedinih predstavnika vlasti.[89]

Bez obzira na biskupovu predstavku, mjesne su vlasti nastavile iskorištavati građevni materijal sa srušenih crkvenih zgrada za svoje potrebe. O tome u pismu Biskupskom ordinarijatu u Senju od 20. kolovoza 1948. izvješćuje upravitelj župe Sv. Rok.[90] U noći između 15. i 16. rujna 1948. podmetnut je eksploziv ispod zvonika izgorjele crkve u Širokoj Kuli te je jedan dio zida zbog eksplozije srušen. Upravitelj župe u pismu Biskupskom ordinarijatu u Senju, od 17. rujna 1948., tvrdi kako je to učinjeno s nakanom da se crkva sasvim sruši, jer je isto učinjeno i s tamošnjom pravoslavnom crkvom.[91] U Donjem Kosinju, po odobrenju Mjesnoga NO-a, srušeni su zidovi župnoga groblja, župne gospodarske zgrade te dijelom župnoga stana, a kamen iskorišten za gradnju doma kulture.[92]

---

[82] BAS, br. 93/1945.
[83] BAS, br. 117/1945.
[84] Iz pisma upravitelja župe Krivi Put Biskupskom ordinarijatu u Senju, br. 129/47., od 12. studenoga 1947., BAS, br. 1551/1947.
[85] HDA, KOVZ, kut. 131, 983/1948. i u BAS, br. 1135/1948.
[86] BAS, br. 432/1948.
[87] BAS, br. 7894/1948. i BAS, br. 918/1948.
[88] BAS, br. 918/1948.
[89] HDA, KOVZ, kut. 131, 983/1948. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 173.
[90] BAS, br. 1229/1948.
[91] BAS, br. 1366/1948.
[92] Iz pisma upravitelja župe Josipa Frkovića Biskupskom ordinarijatu u Senju, br. 79, od 25. listopada 1948., BAS, br. 1563/1948.

Biskup Burić poslao je 9. kolovoza 1948. Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske i pismo u povodu učestalih pritužaba o postupku pojedinih narodnih odbora prema crkvenom i nadarbinskom vlasništvu. U navedenom pismu biskup pita: Bi li se Ministarstvu unutrašnjih poslova moglo predložiti da zabrani rušenje oštećenih crkvenih građevina, i to baš u doba kad se toliko radi na obnovi? Pita i postoji li mogućnost da u plan obnove uđu i crkvene građevine, bar tako da se i za njih osigura dodjela građevnoga materijala pod planskom raspodjelom. Upozorava da navedeni događaji zaoštravaju na terenu odnose između Katoličke crkve i državnih vlasti, ali i vjernika i državnih vlasti, te moli da se što prije daju pojašnjenja navedenih pitanja, kako bi župnicima mogao dati upute za postupanje.[93]

U vezi s navedenim predsjednik Komisije Svetozar Ritig uputio je 26. kolovoza 1948. pismo Ministarstvu komunalnih poslova u kojem napominje da je o navedenim slučajevima izvijestio ministra unutrašnjih poslova i ukazao mu na opravdano ogorčenje vjernika jer se materijal upotrebljava u druge svrhe, a ne za popravak samih crkava. Upozorio je da se, ako pak Narodni odbor želi uporabiti crkvenu građu za zadružni dom, mora sporazumjeti s crkvenim vlastima te se obvezati da će dati naknadu u materijalu koji je koristio. Napomenuo je da i Ministarstvo unutrašnjih poslova tako postupa u svim slučajevima njegove nadležnosti te je zamolio Ministarstvo komunalnih poslova da se drži istoga načela.[94]

Bez obzira na sve prosvjede i molbe, na terenu se ništa nije promijenilo. Upravitelj župe Ričice Petar Butković izvijestio je pismom od 1. lipnja 1949. Biskupski ordinarijat u Senju da je župna crkva sv. Nikole u Udbini do temelja uništena, a zvona odnesena za potrebe postojeće radne zadruge.[95] Biskupski ordinarijat u Senju uputio je 6. listopada 1949. predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u vezi s rušenjem crkve u Podlapcu. Naime 28. rujna 1949. došlo je dvanaest ljudi (pet katolika i sedam pravoslavaca) iz Tolića kod Podlapca u Podlapac i počelo rušiti krov na župnoj crkvi, jer im, kako su rekli, treba za štale. Kad se o tom pronio glas po selu, skupile se žene i kamenjem ih potjerale. Rušitelji su uspjeli isjeći polovicu limenoga krova na jednoj strani, ali materijal nisu uspjeli odnijeti. Narod je nastavio čuvati crkvu, jer se pročulo da je kane rušiti dinamitom, kao što se to dogodilo u nekoliko sela s pretežito pravoslavnim stanovništvom u okolici Gospića.[96]

Zauzeća crkvenih zgrada

Zauzimanja crkvenih zgrada od strane komunističkih tijela vlasti bila su česta pojava. Prva zauzeća crkvenih zgrada počela su još tijekom Drugoga svjetskog rata na područjima pod partizanskim nadzorom, najčešće tako što bi partizanska vojska jednostavno uselila u sve napuštene ili nenapuštene, ali njoj potrebne prostore. I nakon rata vojska je zauzimala crkvene prostore i u njih useljavala bez ikakvih posebnih rješenja. Često su se nezakoniti stanari izmjenjivali u crkvenim stanovima i zgradama bez ikakvih službenih odluka.

---

[93] HDA, KOVZ, kut. 131, 983/1948. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 173–174.
[94] HDA, KOVZ, kut. 131, 983/1948.
[95] BAS, br. 716/1949.
[96] BAS, br. 1209/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 622.

Nakon rata nova je vlast donosila razne zakone i uredbe koje su omogućavale mjesnim vlastima, državi i raznim društvenim i političkim organizacijama useljavanje u pojedine crkvene zgrade, mimo volje ili po dogovoru s crkvenim vlastima. No te zgrade, odnosno najčešće stanovi, dodjeljivani su i pojedincima za potrebe stanovanja. Useljavanjem u crkvene zgrade i stanove necrkvenih ustanova i osoba, one nisu postajale i vlasnici tih zgrada i stanova, ali ni Crkva nije imala nikakve vlasti nad tim zgradama i stanovima, već se pitanje vlasništva konačno reguliralo tek 1958. godine Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta te je tim Zakonom većina već uzurpiranih zgrada i stanova na kraju podruštvljena. No neke zgrade, koje su bile od posebnog interesa za državne vlasti, bile su oduzete Crkvi na temelju Osnovnog zakona o eksproprijaciji iz 1946. godine.

Zbog nedostatka stambenih prostora mjesni narodni odbori mogli su, po Općem zakonu o narodnim odborima, dodjeljivati stanove pojedincima u zgradama koje nisu bile društveno vlasništvo te ako po njihovoj procjeni nisu bili dovoljno iskorišteni. Na taj način je u velikom broju crkvenih zgrada, posebice župnih stanova, dodijeljen stan pojedinim osobama, najčešće policajcima, učiteljima i sl. Zakon o mjesnim narodnim odborima primjenjivao se u svakoj prigodi koju je NO smatrao opravdanom za oduzimanje crkvenih zgrada. Posebno su na udaru mjesnih NO-a bili župni stanovi. Rijetki su bili oni župni stanovi koji nisu bili u cijelosti ili djelomično zauzeti od mjesnih NO-a te korišteni ili čak preuređivani u druge svrhe. Kao i u većini slučajeva, crkvenim vlastima jedino je preostalo zatražiti zaštitu Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske, što redovito nije donosilo rezultate. Neki su upravitelji župa morali, zbog oduzimanja prostorija, odseliti u druga mjesta te od tamo upravljati župom. Dijelovi župnih stanova i drugih crkvenih zgrada i stanova zauzimani su i temeljem Uredbe o kategorizaciji i raspoložbi stambenim i poslovnim prostorijama.

Najčešći oblici oduzimanja prava korištenja svojih prostorija raznim ustanovama Katoličke crkve bili su temeljeni na raznim odlukama općinskih i gradskih narodnih odbora. Mjesna tijela vlasti nerijetko su bez ikakvih posebnih razloga zauzimala pojedine crkvene zgrade i stanove odlukama koje nisu bile temeljene ni na jednom zakonskom ili drugom propisu. No bilo je i primjera, istina rijetko, da su mjesne vlasti intervenirale protiv nezakonitog useljenja u crkvene zgrade.[97]

Takvo stanje bilo je u cijeloj Hrvatskoj pa tako i u Lici. U župi Klanac župni je stan zauzeo Mjesni narodni odbor te su u njemu bile smještene Policija i Pošta.[98] Župnik Josip Mandić izvijestio je pismom od 31. svibnja 1947. Biskupski ordinarijat u Senju da za svećenika nema ni jedne slobodne sobe te su mu u Kotarskom NO-u rekli da se župni stan neće isprazniti dok se ne nađu pogodne prostorije za ustanove koje se u njemu nalaze.[99]

---

[97] M. AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi,* str. 261–266. Detaljnije o navedenoj problematici u: Stjepan KOŽUL, *Stradanja u Zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme Drugoga svjetskoga rata i poraća*, Zagreb, 2004., poglavlje »Zauzeće župnih stanova i gospodarskih zgrada u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1950. i 1951. godine«, str. 363–528.

[98] Pismo župnika iz Perušića, Mandića, Biskupskom ordinarijatu u Senju br. 78, od 20. svibnja 1947., BAS, br. 733/1947.

[99] BAS, br. 795/1947.

U župi Ričice župni stan i pripadajuću mu gospodarsku zgradu zaposjele su još 1945. mjesne vlasti za potrebe Mjesnoga NO-a i trgovačke zadružne prodavaonice. Seljačka radna zadruga čak je 1951. donijela odluku da se župni stan pretvori u štalu, gdje bi se smjestila zadružna stoka. Biskup Burić je pismom od 30. studenoga 1951. zatražio od Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske da se to spriječi.[100]

Mjesni NO u Gospiću zatražio je svojim dopisom od 19. svibnja 1947. od upravitelja župe u Gospiću da u roku od tri dana isprazni dvije sobe, koje je on upotrebljavao za svoj stan. Kao razlog tomu navodi se da župnik, osim navedene dvije sobe na katu, ima i jednu kancelariju te još jednu sobu (smočnicu) i kuhinju. Protiv tog rješenja upravitelj župe Josip Fajdetić nije imao pravo žalbe. Dopisom od 29. svibnja 1947. zatražio je pomoć od Biskupskoga ordinarijata u Senju.[101]

Tim je povodom biskup Burić 30. svibnja 1947. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj ističe da je župni stan u Gospiću bio tijekom rata teško oštećen pa je upravitelj župe podigao zajam za popravak stana. Istaknuo je kako odluka MNO-a u Gospiću znači stvarno izbacivanje iz stana, a time i priječenje vršenja dužnosti upravitelja župe. Zamolio je Komisiju da poduzme žurne korake za izmjenu rješenja navedene odluke, da bar ne moraju iz stana seliti oni svećenici koji su već u stanu, kad se već u neke župne stanove ne mogu nanovo useliti župnici.[102]

Umjesto udovoljavanja biskupovoj molbi, mjesne su vlasti već 4. lipnja 1947. zauzele navedene sobe na katu.[103] Napokon su mjesne vlasti u proljeće 1948. vratile navedene sobe župnom uredu.[104]

U Baškim Oštarijama služio je do lipnja 1948. župni stan umjesto porušene crkve. Tada je Šumska manipulacija Karlobag na svoju ruku popravila župni stan i u njega naselila radnike, koji su tamo trebali ostati dva mjeseca. S crkvene strane nisu preuzete nikakve obveze niti je dano odobrenje, ali nisu pravljene ni zapreke. Misa se za lijepa vremena služila na otvorenom. Kada su vlasti na takve mise počele primjenjivati Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, mise se tamo više nisu mogle održavati. Tim povodom biskup Burić je 13. prosinca 1949. uputio predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj ističe da su se stekli uvjeti za ispražnjenje župnoga stana u Baškim Oštarijama, jer ne služi više za nastambu radnika, nego za skladište i neki ured. Zamolio je posredovanje Komisije, da kod nadležnih vlasti poradi u tom smislu.[105]

Župnik u Lovincu pozvan je 9. prosinca 1949. nalogom MNO-a Lovinac da u roku od 24 sata isprazni župni stan i župni ured, jer je zgrada potrebna za skladište. Župnik je uložio žalbu protiv naloga, posebice zato što u mjestu ne može naći prikladnih prostorija. Inače je zgrada župnog stana imala šest prostorija. U ratu je bila oštećena i župnik je tri sobe obnovio za svoje potrebe, a nije imao ništa protiv toga da na uporabu mjesnim vlastima prepusti tri nepopravljene sobe. U vezi s tim biskup Burić je 13. prosinca 1949. uputio

[100] BAS, br.1456/1951.
[101] BAS, br. 782/1947.
[102] BAS, br. 783/1947. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 453.
[103] Pismo upravitelja župe Gospić Biskupskom ordinarijatu u Senju, od 16. lipnja 1947., BAS, br. 842/1947.
[104] Iz pisma upravitelja župe Gospić Biskupskom ordinarijatu u Senju, br. 76 od 18. svibnja 1948., BAS, br. 832/1948.
[105] BAS, br. 1452/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 478.

predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj ističe da će, ako župnik bude morao seliti, biti onemogućeno da bilo koji svećenik udovoljava potrebama vjernika na čitavom području Like južno od Gospića. Zamolio je Komisiju da poradi na tome da se zahtjevu župnika u Lovincu udovolji.[106]

Zabrana sabiranja milodara po kućama

Državne vlasti zabranjivale su svećenicima u božićno vrijeme sabirati milodare prigodom blagoslova obitelji u njihovim kućama. Da bi se to spriječilo, mjesne su vlasti primjenjivale čak i Zakon o prosjačenju. Zbog toga su svećenici kažnjavani novčano i zatvorom.[107] Uglavnom su kazne obrazlagane time da je to dobrovoljni rad svećenika, koji ne zahtijeva nagradu, i da se prilozi u novcu ne mogu skupljati izvan crkvenih prostorija. Katolička je crkva to obrazloženje smatrala protuzakonitim, jer se po propisima Crkve utvrđivala obvezna nagrada (osim za siromašne obitelji) svećenicima za blagoslov kuća.[108] Također je Ministarstvo unutrašnjih poslova u siječnju 1946. zabranilo sabiranje po kućama u Hrvatskoj od bilo koga, pa i crkvenih vlasti i Karitasa, zbog toga »jer s tim u vezi se širi protunarodna politička propaganda, tako da može u vezi toga dolaziti do uhićenja i nezgodnih posljedica u nekim krajevima«.[109]

Na problem sabiranja doprinosa po kućama upozorili su i katolički biskupi Jugoslavije u svojoj predstavci sa sastanka u Ljubljani krajem srpnja 1947. upućenoj Predsjedništvu vlade FNRJ. U predstavci o navedenom problemu piše:

»Međutim su državne vlasti u raznim krajevima zabranile sabiranje doprinosa izvan crkve, jer da se tim vanjskim sabiranjem tobože utiče na slobodu vjernika. Mi ovdje pitamo: ako druge ustanove i razna društva mogu sabirati doprinose za svoje potrebe izvan svojih društvenih prostorija, zašto se to ne dozvoljava i vjersko-crkvenim ustanovama? Stoga potpisani biskupi traže, da se i katoličkoj Crkvi u svim biskupijama prizna pravo, koje već uživaju razne svjetovne ustanove, da slobodno može sabirati priloge za svoje potrebe ne samo u crkvi nego i izvan crkve.«[110]

No ti se problemi nisu riješili ni sljedećih godina. Tako upravitelj župe Brinje Mihovil Primorac 23. veljače 1952. piše Biskupskom ordinarijatu u Senju da mu je Odsjek unutrašnjih poslova u Brinju zabranio primati darove prigodom blagoslova kuća temeljem

---

[106] Nacrt predstavke pisan je rukopisom i potpisao ga je u zamjenu za biskupa tajnik Ljubo Kučan. BAS, br. 1459/1949. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 478; Pismo upravitelja župe Petra Butkovića Biskupskom ordinarijatu u Senju, br. 48., od 9. prosinca 1949., BAS, br. 1450/1949.

[107] Okružnica o blagoslovu kuća, br. 5633/1952 pod br. 359/1953, od 28. studenoga 1952. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (dalje NAZ), Fond Nadbiskupskoga duhovnog stola (dalje NDS).

[108] Predstavka Nadbiskupskog duhovnog stola Prezidijumu sabora NR Hrvatske u svezi protuzakonitih smetnji kod vjerskog obreda blagoslova kuća, od 16. siječnja 1953. NAZ, NDS, br. 318/1953 pod br. 359/1953.

[109] Zabilješka tajnika Komisije za vjerske poslove o razgovoru sa pomoćnikom Ministra unutrašnjih poslova dr. Ivičevićem, od 19. siječnja 1946. HDA, KOVZ, kut. 126.

[110] Predstavka katoličkih biskupa Jugoslavije Predsjedništvu vlade FNRJ sa sastanka u Ljubljani 29. srpnja 1947. HDA, Osobni fond Svetozara Ritiga, kut. 7. Cjelovit tekst predstavke objavljen je u: M. AKMADŽA, *Crkva i država,* sv. I., str. 139-141.

Zakona o prekršajima protiv javnoga reda i mira.[111] Isto se dogodilo i Rudolfu Sabljaku, upravitelju župe Prozor.[112]

Biskup Burić je zbog tih i sličnih događanja u svojoj biskupiji uputio predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske 10. studenoga 1952. U predstavci navodi kako su u siječnju 1952. prigodom blagoslova kuća milicajci primijenili Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira gotovo u svim župama njegove biskupije. Svećenicima je oduzimano sve što im je narod darovao, a neki su uz to još i kažnjeni. U predstavci se traži da, zbog možebitnih budućih problema, vlast s tim u vezi iznese svoje stajalište, koje će svećenici poštivati. Iznio je stajalište Crkve da svećenici smiju slobodno primiti nagradu za izvršeni čisto crkveni (vjerski) čin, kao što je npr. blagoslov kuće. Upozorio je da pravo na primanje nagrade za obavljanje vjerskih čina ne pokušava osporiti državna vlast ni u jednome drugom slučaju, osim u slučaju trokraljskoga blagoslova kuća. Razlog tome vidi u činjenici što se u tom slučaju nižu obavljeni vjerski čini (blagoslovi) jedan za drugim. No sama ta činjenica da se crkveni čini nižu jedan za drugim ne mijenja načelo da svećenici smiju slobodno za svaki pojedini od tih čina (blagoslova) primiti nagradu. Navodi mogući primjer da svećenik na velikoj župi ima u jednom danu 10 sprovoda ili 10 vjenčanja, da nikome ne bi palo na pamet zabraniti mu primanje nagrade za svaki pojedini sprovod ili za svako pojedino vjenčanje. Protivi se i primjeni Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira te kao dokaz da se taj Zakon ne može primijeniti u navedenom slučaju navodi jedno ranije rješenje Ministarstva unutrašnjih poslova o tom predmetu. Naime, u odluci Ministarstva unutrašnjih poslova od 14. siječnja 1946., kojim se zabranjuje svako prikupljanje novčanih ili drugih prinosa koji se vrše izvan crkve ili župnog stana, navodi se i sljedeće: »Ova zabrana prikupljanja novčanih priloga, izvan crkve ili župnog (parohijalnog) dvora ne odnosi se na uobičajeno davanje novčanih priloga, prilikom crkvenih funkcija i obreda koji se vrše izvan crkve (proštenja, litije, napr. blagoslov kuća, procesija).« Na kraju izražava svoje očekivanje da će se naći prihvatljivo rješenje navedenog problema, u najboljoj želji, kako bi se izbjegli nepotrebni štetni sukobi predstavnika državnih vlasti i svećenika.[113]

Da biskupove želje nisu bile uslišane, potvrđuje pismo upravitelja župe Brinje Mihovila Primorca Biskupskom ordinarijatu u Senju od 8. siječnja 1953. On je pozvan u Povjereništvo unutrašnjih poslova u Brinju, gdje mu je rečeno da mu se zabranjuje primanje bilo kakvih darova prigodom blagoslova kuća, blagoslov bilo čije kuće bez poziva vlasnika kuće, primanje darova bilo gdje izvan crkve, krštenje djece u privatnim stanovima ili bilo gdje osim u crkvi te blagoslov bilo kojega groba dok mu stranka ne donese izvod iz matice umrlih.[114]

Napokon je biskup Burić na svoju predstavku od 10. studenoga 1952. dobio odgovor Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske, koji mu je upućen tek 10. veljače 1953. Komisija ga izvješćuje kako je od Ministarstva unutrašnjih poslova dobila akt od 29. siječnja 1953. u kojem se navodi da je područnim tijelima vlasti izdana uputa da svećenici prigodom blagoslova kuća mogu primiti nagradu u novcu. [115]

---

[111] BAS, br. 424/1952.
[112] BAS, br. 278/1952.
[113] HDA, KOVZ, kut. 141, 1618/1953.
[114] BAS, br. 60/1953.
[115] BAS, br. 218/1953.

Summary

POSITION OF THE CATHOLIC CHURCH IN LIKA DURING THE FIRST YEARS OF THE COMMUNIST DICTATORSHIP WITH THE SPECIAL ATTENTION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN BISHOP VIKTOR BURIĆ AND COMMUNIST REGIME

Communist regime that came to power in Yugoslavia after the Second World War, according to its atheistic ideology, was averse towards religious communities, especially towards Catholic Church, which was accused for alleged collaboration with Ustashas' regime. On the other hand Catholic Church could not accept that all the power was in the hands of the political structure that openly promoted and supported anti-religious policy.

The communist authorities openly confronted Catholic Church in order to alienate Catholic Church in Yugoslavia from the Holy See and to put it under their control. Communist thought that in this way they will weaken the only well-organized enemy in the country. Therefore, soon after communist authorities started with imprisonments and murders of bishops and clergy, which was followed by a prohibition of religious education in the public schools, nationalization of the Church properties, prohibition of religious press and other forms of suppression of religious freedom. All these burdens were part of the life of Catholic Church and Catholic believers in Lika. During the Second World War many of clergymen and Catholic believers in Lika deceased, and also many of them emigrated. Many churches and homes were destroyed or ruined during the war horrors. Unfortunately, the outcome of the war did not bring freedom and ending of the horrors. The communist regime slammed the Catholic Church and the faithful ones, who have remained loyal to tradition and religion. The number of priests in Lika was insufficient, and those who were appointed to duty in parishes of Lika often were not allowed to perform their task. Their rectories were nationalized by the local communist authorities, as well as other properties. Furthermore, Catholic pupils were not allowed to attend religious education in schools or in parish churches.

In such circumstances the role of Viktor Burić bishop of Senj and Modruš was especially important, because he has not succumbed to the pressures of any regime, neither during the war nor after it. With diplomatic wisdom he tried to balance more or less acceptable relationship towards authorities, always backing fundamental interests of Catholic Church and its believers.

KEY WORDS: *Catholic Church, communist regime, Lika, bishop Viktor Burić.*